

LIETUVOS RESPUBLIKOS
SEIMAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KANCELIARIJOS INFORMACIJOS IR KOMUNIKACIJOS DEPARTAMENTO TYRIMŲ SKYRIUS

Gedimino pr. 53, 01109 Vilnius Tel.: (0 5) 209 6170 / (0 5) 209 6185
El. p.: tyrimai@lrs.lt; info@lrs.lt; ikd@lrs.lt www.lrs.lt/info

Analitinė apžvalga
25/29

2025-03-10

Europos Sąjungos valstybių narių konstitucijose įtvirtinta piliečių teisė inicijuoti referendumą

Darbe apžvelgiama Europos Sąjungos valstybių narių konstitucijose įtvirtintos piliečių teisės inicijuoti referendumą reglamentavimas, aptiriamos konstitucijose ir įstatymuose įtvirtintos susijusios normos.

Referendumas apibrėžiamas kaip visuotinis piliečių nuomonės reiškimo būdas balsuojant svarbiais valstybės gyvenimo klausimais¹. Jame dalyvauja rinkimų teisę turintys asmenys. Referendumo institutas dažniausiai yra įtvirtintas šalies konstitucijoje. Gali būti privalomasis arba neprivalomas (patariamasis) referendumas. Privalomasis referendumas dažniausiai vyksta, kai šalies konstituciją arba tam tikrus įstatymus reikia priimti atsiklausiant visų rinkėjų nuomonės. Kai kuriose valstybėse konstitucijos pataisos įsigalioja tik tada, kai jos patvirtinamos referendumu.

Referendumas ir piliečių iniciatyva paprastai yra vertinami kaip tiesioginės demokratijos formos.

ES valstybės referendumo institutą reglamentuoja įvairiai. Kai kuriose valstybėse referendumo iniciatyvos teisė yra suteikta valdžios institucijoms – prezidentui, parlamentui, vyriausybei. Pavyzdžiui, pagal Austrijos Konstituciją², referendumas (*consultation of the people*) dėl esminio ir nacionalinės svarbos klausimo, kurio sprendimas priklauso įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijai, turi įvykti, jei Nacionalinė Taryba dėl to balsuoja savo narių arba federalinės vyriausybės siūlymu.

Prancūzijos Konstitucijoje³ įtvirtinta, kad valstybės suverenitetas priklauso žmonėms, kurie jį įgyvendina per savo atstovus ir referendumo būdu, visgi piliečiams nesuteikiama teisė inicijuoti referendumą. Konstitucijos 11 straipsnyje nustatyta, kad prezidentas vyriausybės arba bendru abiejų rūmų siūlymu gali pateikti referendumui bet kurį įstatymo projektą dėl valstybei reikšmingų klausimų. Toks referendumas gali būti inicijuotas ir 1/5 parlamento narių iniciatyva, kuriai pritaria 1/10 visų registruotų rinkėjų. Jei piliečiai referendume nepritaria siūlomam įstatymo projektui, naujas pasiūlymas surengti referendumą tuo pačiu klausimu negali būti teikiamas anksčiau nei praėjus dvejim metams nuo balsavimo dienos. Teisė inicijuoti Konstitucijos pataisas suteikta išimtinai prezidentui (premjerui rekomendavus) bei parlamento nariams. Pagal Konstitucijos 89 straipsnį, pakeitimai, kuriems turi pritarti abejį parlamento rūmai, įsigalioja tik po balsavimo referendume,

¹ Referendumas. Visuotinė lietuvių enciklopedija: <https://www.vle.lt/straipsnis/referendumas/>

² Austria. The Federal Constitutional Act: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erw/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html

³ Constitution of the de la République française:

https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/divers/texte_reference/01_constitution

išskyrus atvejus, kai Prezidentas pakeitimus pateikia Kongresui (bendram abiejų rūmų susirinkimui) – tuomet jie priimami kvalifikuota 3/5 Kongreso narių balsų dauguma.

Rumunijos Konstitucijoje⁴ nustatyta, kad galimas patariamasis referendumas, kurį inicijuoja prezidentas (konstitucijos keitimo arba valstybinės svarbos klausimais) arba parlamentas (dėl prezidento atleidimo iš pareigų).

Danijoje ir Estijoje teisę pateikti įstatymo projektą ar kitą valstybinės svarbos klausimą referendumui turi tik parlamentas.

Čekijos ir Kipro konstitucijose referendumo institutas nereglamentuojamas – atsiradus tokiam poreikiui priimamas specialus, *ad hoc*, referendumo įstatymas.

Iš ES valstybių narių tik 12-os valstybių piliečiams suteikiama referendumo iniciatyvos teisė. Tai Bulgarija, Italija, Kroatija, Latvija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Portugalija, Slovakija, Slovėnija, Suomija ir Vengrija.

Maltoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Suomijoje ir Vengrijoje – tokia teisė neapima teisės inicijuoti referendumus dėl konstitucijos keitimo. Vis dėlto, Slovėnijoje piliečių iniciatyva keisti konstituciją gali būti teikiama referendumui, jei to pareikalauja bent 30 (iš 90) parlamento narių, tuo tarpu Portugalijoje ir Vengrijoje referendumai dėl konstitucijos keitimo apskritai negali būti rengiami.

Atkreiptinas dėmesys, kad Slovėnijoje pasiūlymus inicijuoti Konstitucijos keitimą (*Proposal to Initiate the Procedure*) gali teikti ne mažiau kaip 20 Valstybės Susirinkimo narių, Vyriausybė arba ne mažiau kaip 30 tūkst. balsavimo teisę turinčių piliečių. Tam, kad pasiūlymai būtų priimti, jiems turi pritarti Valstybės Susirinkimo kvalifikuota 2/3 visų narių balsų dauguma.

Panašus reglamentavimas yra ir Bulgarijoje, kurios piliečiai gali savo inicijuotu referendumu tik teikti parlamentui rekomendaciją dėl Konstitucijos keitimo, ir tik tais klausimais, kurie yra parlamento kompetencijoje (platesnę Konstitucijos keitimo kompetenciją Konstitucija suteikia ypatingais atvejais sušaukiamam Didžiajam Nacionaliniam Susirinkimui). Liuksemburge ir (tam tikrais atvejais) Italijoje piliečiai gali inicijuoti referendumą tik dėl parlamento jau priimtos konstitucinės pataisos patvirtinimo ar atmetimo – Liuksemburge po pirmojo svarstymo, Italijoje – po antrojo.

Latvijoje dėl piliečių inicijuotų Konstitucijos pataisų referendume balsuojama tais atvejais, kai parlamentas joms nepritaria arba pritaria su jo padarytais pakeitimais.

Kroatijos ir Slovakijos piliečiai, kaip ir Lietuvos, turi konstitucinę teisę tiesiogiai inicijuoti referendumą dėl konstitucijos pataisų. Visgi, prieš skelbiant referendumą, yra galimybė kreiptis į Konstitucinį Teismą išaiškinimo, ar referendumo klausimas neprieštarauja konstitucijai; Kroatijoje dėl to kreiptis gali parlamentas, Slovakijoje – prezidentas.

Valstybėse, kuriose egzistuoja galimybė piliečiams inicijuoti referendumus dėl konstitucijos keitimo, kaip ir Lietuvoje, yra nustatytas gana didelis reikalaujamų surinkti parašų skaičius: Slovakijoje (4,4 mln. rinkėjų) – 350 tūkst., Kroatijoje (3,5 mln. rinkėjų) – 10 proc. rinkėjų (apie 353 tūkst.) ir Latvijoje (1,5 mln. rinkėjų) – taip pat 10 proc. rinkėjų (apie 155 tūkst.).

Vertinant piliečių referendumo iniciatyvos teisės sąsają apskritai su būtinu šią teisę įgyvendinti rinkėjų skaičiumi, matyti, kad dažniausiai yra nustatyta aritmetinė rinkėjų skaičiaus dalis, pavyzdžiui, Italijoje 500 tūkst., Lietuvoje 300 tūkst., Slovakijoje 350 tūkst., Vengrijoje 200 tūkst. ir kt. Proporcinė rinkimų teisę turinčių asmenų dalis įtvirtinta Kroatijoje (10 proc. rinkėjų), Latvijoje (1/10 rinkėjų) ir Maltoje (10 proc. rinkėjų).

Lentelėje žemiau trumpai pristatomas ES valstybių narių konstitucijose įtvirtintos piliečių teisės inicijuoti referendumą (konstitucijos, įstatymų pataisų, įstatymų iniciatyvos) faktas.

⁴ The Constitution of Romania: <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania>

ES valstybių narių konstitucijose įtvirtinta piliečių teisė inicijuoti referendumą

Valstybė	Konstitucijoje yra įtvirtinta piliečių teisė inicijuoti referendumą	Pastaba
Airija	Nėra	Prezidentas gali skelbti patariamąjį referendumą dėl parlamento priimto įstatymo ⁵ . Konstitucijos pataisos privalo būti pateiktos referendumui.
Austrija	Nėra	Pagal Federalinio konstitucinio įstatymo ⁶ 49b straipsnį, referendumas (<i>consultation of the people</i>) dėl esminio ir visuotinės nacionalinės svarbos klausimo, kurio sprendimas priklauso įstatymų leidžiamosios valdžios kompetencijai, turi įvykti, jei Nacionalinė Taryba dėl to balsuoja savo narių arba federalinės vyriausybės siūlymu. Rinkimai ir klausimai, dėl kurių sprendimą turi priimti teismas ar administracinė institucija, negali būti konsultacijos su tauta tema.
Belgija	Nėra	Konstitucijoje ⁷ numatyti regionų, savivaldybių lygmens referendumai. Pažymėtina, kad nors Konstitucijoje ir vartojama sąvoka „referendumas“, iš tikrųjų kalbama apie plebiscitą (arba neprivalomąjį referendumą).
Bulgarija	Taip. 200 tūkst. parašų – neprivalomas skelbti, 400 tūkst. – privalomas skelbti.	
Čekija	Nėra	Konstitucijoje ⁸ referendumo klausimai nėra reglamentuojami. Konstituciniame įstatyme gali būti nustatytos sąlygos, kuriomis tauta gali įgyvendinti valstybės valdžią tiesiogiai. Ši nuostata reiškia, kad kiekvienas referendumas dėl valstybės valdžios lygmens turi būti reglamentuojamas konstituciniame įstatyme, kuriam parlamente turi pritarti kvalifikuota balsų dauguma.
Danija	Nėra	Folketingas priimtų įstatymų tam tikrais klausimais projektus gali pateikti referendumui ⁹ .

⁵ Constitution of Ireland (Airijos Konstitucija): https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html#article27_5

⁶ Austria. The Federal Constitutional Act: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erw/ERV_1930_1/ERV_1930_1.html

⁷ The Belgian Constitution: https://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/publications/constitution/grondwetuk.pdf

⁸ Constitution of the Czech Republic: <https://www.psp.cz/en/docs/laws/1993/1.html>

⁹ The Constitutional Act of Denmark (Danijos Konstitucinis Įstatymas): <https://www.thedanishparliament.dk/-/media/sites/ft/pdf/publikationer/the-constitutional-act-of-denmark.pdf>

Estija	Nėra	Teisę pateikti įstatymo projektą ar kitą valstybinės svarbos klausimą referendumui turi Rygikogas ¹⁰ .
Graikija	Nėra	Referendumą esminiais valstybės klausimais Parlamento narių absoliučia dauguma priimtu nutarimu ir ministrų kabineto teikimu skelbia Prezidentas ¹¹ . Referendumas gali būti skelbiamas ir dėl Parlamento priimtų įstatymo projektų.
Ispanija	Nėra	Ypatingos svarbos politiniai sprendimai gali būti pateikiami patariamajam referendumui. Referendumą ministro pirmininko siūlymu ir Deputatų Rūmų pritarimu skelbia karalius ¹² .
Italija	Taip. 500 tūkst. rinkėjų iniciatyva	
Kipras	Nėra	Konstitucijoje ¹³ nėra nuostatų, susijusių su referendumo reglamentavimu.
Kroatija	Taip. 10 proc. rinkėjų iniciatyva	
Latvija	Taip. 1/10 visų rinkėjų iniciatyva	
Lenkija	Nėra.	Pagal Konstituciją ¹⁴ , referendumas gali būti rengiamas valstybei ypač svarbiais klausimais. Teisę inicijuoti referendumą turi Seimas arba Prezidentas.
Lietuva	Taip. 300 tūkst. rinkėjų iniciatyva	
Liuksemburgas	Taip. 25 tūkst. rinkėjų tik dėl parlamento pirmuoju svarstymu priimto Konstitucijos pakeitimo patvirtinimo	
Malta	Taip. 10 proc. rinkimų teisę turinčių piliečių iniciatyva	
Nyderlandai	Nėra.	Nyderlandų Konstitucijoje ¹⁵ nėra nuostatų dėl referendumo. 2015–2018 m. veikė Patariamąjo referendumo įstatymas.
Portugalija	Taip. 75 tūkst. rinkėjų iniciatyva	

¹⁰ The Constitution of the Republic of Estonia (Estijos Respublikos Konstitucija):

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide>

¹¹ The Constitution of Greece (Graikijos Konstitucija): <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/THE%20CONSTITUTION%20OF%20GREECE.pdf>

¹² The Spanish Constitution (Ispanijos Konstitucija):

<https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/normativa/normativa/constitucioningles.pdf>

¹³ The Constitution of the Republic of Cyprus:

[https://www.law.gov.cy/law/law.nsf/1D2CDD154DCF33C9C225878E0030BA5E/\\$file/The%20Constitution%20of%20the%20Republic%20of%20Cyprus.pdf](https://www.law.gov.cy/law/law.nsf/1D2CDD154DCF33C9C225878E0030BA5E/$file/The%20Constitution%20of%20the%20Republic%20of%20Cyprus.pdf)

¹⁴ The Constitution of the Republic of Poland: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

¹⁵ The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2023:

https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih713kb91rw_j9vvkl1oucfc6v2/vm2qbn4ogxg/f=/grondwet_ko_ninkrijk_eng_v4.pdf

Prancūzija	Nėra.	Pagal Konstituciją ¹⁶ , referendumas dėl įstatymo tam tikrais klausimais projekto gali būti inicijuotas prezidento iniciatyva arba 1/5 parlamento narių iniciatyva, kuriai pritaria 1/10 visų registruotų rinkėjų.
Rumunija	Nėra.	Konstitucijoje ¹⁷ nustatyta, kad galimas patariamasis referendumas, kurį inicijuoja prezidentas (konstitucijos keitimo arba valstybinės svarbos klausimais) arba parlamentas (dėl prezidento atleidimo).
Slovakija	Taip. 350 tūkst. rinkėjų iniciatyva	
Slovėnija	Taip. 30 tūkst. rinkėjų iniciatyva pradėti Konstitucijos pakeitimų procedūrą, 40 tūkst. – įstatymų leidybos iniciatyva	
Suomija	Taip. 50 tūkst. rinkėjų iniciatyva	
Švedija	Nėra.	Pagal Konstituciją ¹⁸ , referendumą (patariamąjį arba Konstitucijos klausimais) inicijuoti gali Riksdagas.
Vengrija	Taip. 200 tūkst. rinkėjų iniciatyva	
Vokietija	Nėra.	Konstitucijoje ¹⁹ numatyti tik žemių referendumai.

Toliau apžvelgiamas valstybių, kurių konstitucijose įtvirtinta piliečių teisė inicijuoti referendumą tam tikrais klausimais, teisinis reglamentavimas.

Bulgarija

Pagal Konstitucijos²⁰ 1 straipsnio 2 dalį, visa valdžia valstybėje priklauso tautai, kuri vykdo šią valdžią tiesiogiai ir per konstitucinius valdymo organus. Rinkimų ir referendumų organizavimo ir vykdymo tvarką nustato įstatymas (42 str.).

Konstitucijos nuostatų keitimas reglamentuojamas 9 dalyje. Joje nustatyta, jog Nacionalinis Susirinkimas gali keisti bet kurias Konstitucijos nuostatas, išskyrus tas, kurių keitimas yra Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo²¹ prerogatyva (153 str.). Siūlyti Konstitucijos pataisas gali ne mažiau kaip ketvirtadalis Nacionalinio Susirinkimo narių ir valstybės prezidentas. Kad pataisai būtų pritarta, už ją

¹⁶ *Constitution of the de la République française:*

https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/divers/texte_reference/01_constitution

¹⁷ *The Constitution of Romania:* <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania>

¹⁸ *The Constitution of Sweden:* <https://www.riksdagen.se/globalassets/03.-dokument-och-lagar/bestall-och-ladda-ner/other-languages/grundlagar-2023-engelsk-web.pdf>

¹⁹ *Basic Law for the Federal Republic of Germany:* https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html

²⁰ *Constitution of the Republic of Bulgaria:* <https://www.parliament.bg/en/const>

²¹ Didysis Nacionalinis Susirinkimas yra ypatingais atvejais sušaukiama įstatymų leidybos institucija, kurią sudaro 400 pagal rinkimų įstatymą išrinktų narių. Ji priima naują konstituciją, sprendžia dėl šalies teritorijos pakeitimų ir ratifikuoja su tuo susijusias tarptautines sutartis, sprendžia dėl bet kurių valstybės sandaros ir valdymo formos pakeitimų ir t. t.

tris kartus turi balsuoti ne mažiau kaip 3/4 Susirinkimo narių. Pasiūlymus dėl Konstitucijos pataisų, esančių Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencijoje, gali teikti tik ne mažiau kaip pusė šio Susirinkimo narių ir valstybės prezidentas, o sprendimas priimamas, jeigu jam trijų balsavimų metu pritaria ne mažiau kaip 2/3 Susirinkimo narių.

Piliečių tiesioginio dalyvavimo valstybės ir vietinės valdžios valdyme įstatymo²² 9 straipsnyje nustatyta, kad referendumas gali būti rengiamas Nacionalinės Asamblėjos kompetencijai priklausančiais valstybinės svarbos klausimais.

Nacionaliniam Susirinkimui (parlamentui) skelbti referendumą gali siūlyti piliečių iniciatyvos komitetas, surinkęs ne mažiau nei 200 tūkst. rinkimų teisę turinčių piliečių parašų (10 str. 1 d.). Nacionalinis Susirinkimas privalo skelbti referendumą, jei surinkta ne mažiau nei 400 tūkst. parašų (10 str. 2 d.). Parašams surinkti skiriamas 3 mėnesių laikotarpis (12 str. 8 d.). 2024 m. birželio 9 d. Bulgarijoje buvo 6 797 698 rinkimų teisę turintys asmenys²³

Įstatyme nustatyta, jog referendumu metu piliečiai tiesiogiai sprendžia nacionalinės svarbos klausimus, esančius Nacionalinio Susirinkimo kompetencijoje. Visgi, referendumu negali būti sprendžiami:

- Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencijos klausimai;
- klausimai, reglamentuojami įstatyme nurodytuose konkrečiuose Konstitucijos straipsniuose (prezidento rinkimų laikas, premjero ir vyriausybės narių skyrimas ir atleidimas, ministerijų steigimas, pertvarkymas ir panaikinimas, nacionalinio banko valdytojo ir kitų įstatymu įsteigtų institucijų vadovų skyrimas ir atleidimas, karo paskelbimas ir taikos sudarymas, karo arba nepaprastosios padėties įvedimas šalyje ar jos dalyje, Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarka ir kt.);

- mokesčių tarifai, darbo ir socialinio draudimo įnašų dydžiai;

- valstybės biudžeto klausimai;

- Nacionalinio Susirinkimo vidaus organizavimo ir veiklos klausimai.

Referendumui taip pat negali būti teikiami kodeksai ir išsamiai reglamentuojantys kurią nors sritį įstatymai. Referendumai dėl klausimų, kuriuos reglamentuoja Bulgarijos sudarytos tarptautinės sutartys, gali būti rengiami iki tų sutarčių ratifikavimo.

Sprendimams, kurie priimami nacionalinio referendumu metu, nebereikalingas Nacionalinio Susirinkimo pritarimas. Parlamentas priima tik įstatymą, kuris reikalingas sprendimui įgyvendinti; jei per tris mėnesius jis to nepadaro, įstatymų nuostatos, prieštaraujančios referendume priimtam sprendimui, negali būti taikomos.

Taigi, pagal išvardytas Konstitucijos ir Įstatymo nuostatas Konstitucija negali būti keičiama piliečių referendumu, nes pagal Konstitucijos 9 dalį, skirtą Konstitucijos keitimo tvarkai, jos keitimas yra tik Nacionalinio Susirinkimo ar Didžiojo Nacionalinio Susirinkimo kompetencija, ir šią tvarką gali pakeisti tik pastarasis. Kita vertus, Įstatymo 9 straipsnis nustato, jog referendumu piliečiai tiesiogiai sprendžia nacionalinės svarbos klausimus (išskyrus nurodytus anksčiau), esančius Nacionalinio Susirinkimo kompetencijoje, kas atveria kelią piliečiams referendume balsuoti dėl pasiūlymų Nacionaliniam Susirinkimui keisti Konstituciją pagal jam priskirtą kompetenciją. Tačiau tik pats Susirinkimas gali nuspręsti, ar tokiems pasiūlymams pritarti, taip išsaugodamas Konstitucijos, išreiškiančios visos tautos valią, viršenybę referendume išreikštos tautos daugumos valios atžvilgiu, ir neleisti įsigalėti siūlomam sprendimui, galimai prieštaraujančiam Konstitucijai, kad ir kokia didelė dauguma jį palaikytų referendume²⁴.

²² Закон за пряко участие на гражданите в държавната власт и местното самоуправление: <http://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2135636485>.

²³ Election Guide. Republic of Bulgaria: <https://www.electionguide.org/countries/id/34/>

²⁴ Tokia aprašomų Bulgarijos teisės nuostatų interpretacija pateikiama pagal Atanas Slavov. *Direct Democracy in Bulgaria: Its Constitutional, Comparative, and Legislative Aspects, Direct democracy in Bulgaria - possibilities and challenges*. Institute for Direct Democracy, Sofia, 2010: http://www.balkanassist.bg/vfs/c1768454e21aec7256f992b53644af59_15/7052b3f91b44df091c338cdeb05e01d6.pdf

Italija

Konstitucijos²⁵ 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata, pagal kurią suverenitetas priklauso tautai, kuri ją įgyvendina taip, kaip apibrėžta konstitucijoje. Referendumo inicijavimo tvarka nustatyta 75 ir 138 straipsniuose.

Pagal 75 straipsnį, visuotinis referendumas (angl. *general referendum*, it. *referendum popolare*) gali būti surengtas, kad būtų visiškai ar iš dalies panaikintas įstatymas ar įstatymo galia turinti priemonė, kai to reikalauja 500 tūkst. rinkėjų arba penkios regionų tarybos (*Regional Councils*)²⁶. Referendumas negali būti rengiamas dėl įstatymo, reglamentuojančio mokesčius, biudžetą, amnestiją ar malonės suteikimą, arba įstatymo, kuriuo ratifikuojama tarptautinė sutartis.

Kiekvienas pilietis, turintis teisę balsuoti Deputatų Rūmų rinkimuose, turi teisę balsuoti referendume. Referendumas laikomas įvykusi, jeigu jame dalyvavo dauguma teisę balsuoti turinčių piliečių ir buvo surinkta dauguma galiojančių balsų.

Konstitucijos 138 straipsnyje nustatyta, kad dėl Konstitucijos keitimo įstatymų ir kitų konstitucinių įstatymų vyksta du balsavimai kiekvienuose rūmuose ir jiems pritariama, o antrojo balsavimo metu jie priimami absoliučia balsų dauguma. Minėti įstatymai pateikiami referendumui, jei per tris mėnesius nuo jų paskelbimo to pareikalauja penktadalis parlamento rūmų narių arba 500 tūkst. rinkėjų, arba penkios regionų tarybos. Pateiktas referendumui įstatymas įsigalioja, jei jam dauguma balsavusiųjų (galiojančių balsų dauguma). Visgi, referendumas nerengiamas, jeigu kiekvienuose parlamento rūmuose antrojo balsavimo metu įstatymas buvo priimtas 2/3 balsų dauguma.

Konstitucijoje nustatyta, kad regionuose gali vykti referendumai tam tikrais regiono klausimais (123 str.).

Italijoje skaičiuojama virš 45 mln. rinkimų teisę turinčių piliečių²⁷.

Kroatija

Konstitucijos²⁸ 87 straipsnyje nustatyta, kad referendumą dėl pasiūlymų keisti konstituciją, priimti įstatymą ar dėl bet kurio jo kompetencijoje esančio klausimo gali skelbti parlamentas. Prezidentas, vyriausybės siūlymu, gali skelbti referendumą dėl pasiūlymų keisti konstituciją ar dėl kito, prezidento nuomone, svarbaus valstybės nepriklausomybei ir teritoriniam vientisumui klausimo. Dėl visų paminėtų klausimų parlamentas privalo skelbti referendumą, kai to pareikalauja ne mažiau kaip 10 procentų visų registruotų rinkėjų (2025 m. pradžioje – kiek daugiau kaip 353 tūkst.²⁹). Referendume priimtas sprendimas yra įpareigojantis, jei už jį balsavo dauguma dalyvavusių rinkėjų.

Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo³⁰ 95 straipsnį, tais atvejais, kai referendumą inicijuoja 10 procentų rinkimų teisę turinčių piliečių, Teismas, parlamento prašymu, įvertina (per 30 dienų), ar referendumo klausimo iniciatyva atitinka Konstitucijos nuostatas.

²⁵ *Constitution of the Italian Republic*:

https://www.senato.it/documenti/repository/istituzione/costituzione_inglese.pdf

²⁶ Ar prašymai dėl referendumo, pateikti Konstitucijos 75 straipsnio pagrindu, yra priimtini, sprendžia Konstitucinis Teismas.

²⁷ *Election Guide. Italian Republic*: <https://www.electionguide.org/countries/id/107/>

²⁸ The Constitution of the Republic of Croatia (consolidated text):

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf

²⁹ *Election Guide. Republic of Croatia*: <https://www.electionguide.org/countries/id/55/>

³⁰ The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia:

https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_Constitutional_Act_on_the_Constitutional_Court_of_the_Republic_of_Croatia_consolidated_text_Official_Gazette_No_49-02.pdf

Latvija

Latvijos Respublikos Satversmės (Konstitucija)³¹ 14 straipsnyje įtvirtinta, kad ne mažiau kaip dešimtadalis rinkėjų turi teisę inicijuoti referendumą (lat. *tautas nobalsošana*, angl. *national referendum*) dėl Saeimos paleidimo. Jeigu referendume dėl Saeimos paleidimo balsuoja dauguma rinkėjų ir ne mažiau kaip du trečdaliai paskutiniuose Saeimos rinkimuose dalyvavusių rinkėjų, Saeima laikoma paleista. Teisė inicijuoti referendumą dėl Saeimos paleidimo negali būti įgyvendinama praėjus vieniems metams nuo Saeimos sušaukimo ir likus vieniems metams iki Saeimos kadencijos pabaigos, per paskutinius šešis Prezidento kadencijos mėnesius, taip pat anksčiau nei po šešių mėnesių nuo ankstesnio referendumo dėl Saeimos atšaukimo.

Pagal Satversmės 78 straipsnį, ne mažiau kaip dešimtadalis visų rinkėjų turi teisę pateikti visiškai parengtą Konstitucijos pakeitimo projektą ar įstatymo projektą valstybės prezidentui, kuris jį perduoda Saeimai. Jei Saeima nepriima projekto nekeisdama turinio, projektas pateikiamas referendumui. Referendumui pateikta Konstitucijos pataisa laikoma priimta, jei už ją balsavo ne mažiau kaip pusė balsavimo teisę turinčių rinkėjų (79 str.). Referendumui pateiktas įstatymo projektas, sprendimas dėl Latvijos narystės Europos Sąjungoje arba esminių su tokia naryste susijusių sąlygų pakeitimų laikomas priimtu, jeigu rinkėjų skaičius sudaro ne mažiau kaip pusę ankstesniuose Saeimos rinkimuose dalyvavusių rinkėjų skaičiaus ir jeigu dauguma balsavo už įstatymo projektą, Latvijos narystę Europos Sąjungoje arba esminius su tokia naryste susijusių sąlygų pakeitimus (80 str.).

Satversmėje taip pat įtvirtinta, jog prezidentas savo nuožiūra turi teisę dviem mėnesiams sustabdyti Saeimos priimto įstatymo paskelbimą; jis taip pat sustabdo įstatymo paskelbimą paprašius ne mažiau kaip 1/3 Saeimos narių. Šią teisę prezidentas ir 1/3 Saeimos narių gali įgyvendinti per 10 dienų nuo įstatymo priėmimo. Dėl įstatymo, kurio paskelbimas yra sustabdytas, yra balsuojama referendume, jeigu per nustatytą dviejų mėnesių laikotarpį jį inicijuoja ne mažiau kaip dešimtadalis visų rinkėjų – nesurinkus tokios kiekio parašų, įstatymas turi būti paskelbtas (72 str.).

Satversmėje įtvirtinta referendumui būtina rinkėjų kvota – ne mažiau kaip dešimtadalis rinkėjų – detalizuojama Referendumų, teisėkūros iniciatyvų ir Europos piliečių iniciatyvos įstatymo³² 10 straipsnyje. Pagal šį straipsnį, jei dėl referendumo iniciatyvos pasirašė ne mažiau kaip dešimtadalis paskutiniuose Saeimos rinkimuose balsavimo teisę turinčių Latvijos piliečių, Vyriausioji rinkimų komisija per tris dienas paskelbia nacionalinį referendumą. 2022 m. spalio mėnesį vykusiuose paskutiniuose Saeimos rinkimuose buvo registruoti 1 542 407 rinkėjai³³, tad dešimtadalį sudaro maždaug 154 tūkst. rinkėjų.

Dėl valstybės biudžeto, įstatymų, reglamentuojančių valstybines paskolas, mokesčius, maito rinkliavas, geležinkelių tarifus, karo prievolę, karo paskelbimą ir karinių veiksmų pradžią, dėl taikos sutarčių, nepaprastosios padėties įvedimo ir panaikinimo, mobilizacijos ar demobilizacijos, taip pat dėl sutarčių su kitomis valstybėmis referendumai negali būti inicijuojami (73 str.).

Lietuva

Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją³⁴ svarbiausi Valstybės bei Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu. Įstatymo nustatytais atvejais referendumą skelbia Seimas. Referendumas taip pat skelbiamas, jeigu jo reikalauja ne mažiau kaip 300 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę (9 str.). 2024 m. spalio mėn. Lietuvoje buvo 2 121 562 registruoti rinkėjai³⁵.

³¹ *The Constitution of the Republic of Latvia*: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/57980-the-constitution-of-the-republic-of-latvia>

³² *On National Referendums, Legislative Initiatives and European Citizens' Initiative*: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/58065-on-national-referendums-legislative-initiatives-and-european-citizens-initiative>

³³ *Election Guide. Republic of Latvia*: <https://www.electionguide.org/countries/id/119/>

³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>

³⁵ *Election Guide. Republic of Lithuania*: <https://www.electionguide.org/countries/id/125/>

Konstitucijos 1 straipsnio nuostata „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“ gali būti pakeista tik referendumu, jeigu už tai pasisakytų ne mažiau kaip 3/4 Lietuvos piliečių, turinčių rinkimų teisę (148 str.). Tik referendumu gali būti keičiamos pirmojo skirsnio „Lietuvos valstybė“ bei keturioliktojo skirsnio „Konstitucijos keitimas“ nuostatos.

Liuksemburgas

Liuksemburgo Konstitucijos³⁶ nuostatose piliečiams nėra suteikta teisė inicijuoti referendumus jų pačių suformuluotu klausimu. Konstitucijos 114 straipsnyje nustatyta Konstitucijos keitimo tvarka. Pagal ją, kiekvieną konstitucijos pakeitimo identišką redakciją parlamentas turi priimti du kartus ne mažesne kaip dviejų trečdalių balsų dauguma, ir tarp balsavimų turi būti ne trumpesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Pirmojo balsavimo metu priimtas Konstitucijos pakeitimo tekstas gali būti pateiktas referendumui, jei per du mėnesius nuo pirmojo balsavimo parlamente to pareikalauja ne mažiau kaip 1/4 parlamento narių arba bent 25 tūkst. registruotų rinkėjų. Konstitucijos pakeitimas laikomas priimtu, jeigu už jį balsuoja dauguma referendume dalyvavusių rinkėjų. Taigi, piliečiai gali inicijuoti tik referendumą dėl parlamento pirmuoju svarstymu priimto Konstitucijos pakeitimo patvirtinimo.

2023 m. spalio mėn. Liuksemburge buvo registruoti 286 739 rinkėjai³⁷.

Malta

Konstitucija³⁸ įprastai keičiama kvalifikuota parlamento narių dauguma, tačiau, pagal Konstitucijos 66 straipsnį, dėl tam tikrų jos straipsnių keitimo, po to kai pakeitimo įstatymą priima parlamentas, įstatymas neperduodamas pasirašyti prezidentui, o turi būti rengiamas referendumas – Konstitucijos pakeitimai patvirtinami, kai jiems pritaria dauguma balsavusiųjų.

Piliečių teisė inicijuoti referendumą įtvirtinta Referendumo įstatyme³⁹. Pagal 14 straipsnį, ne mažiau kaip 10 proc. rinkimų teisę turinčių asmenų (2022 m. duomenimis, kiek daugiau kaip 35 tūkst. rinkėjų⁴⁰) turi teisę inicijuoti referendumą dėl parlamento priimto teisės akto panaikinimo (angl. *abrogative referendum*). Visgi, pagal 13 straipsnio nuostatas, tokie referendumai negali būti rengiami dėl konstitucijos, tam tikrų jos nuostatų, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos, rinkimų įstatymo, mokestinių teisės aktų, teisės aktų, susijusių su tarptautinėmis sutartimis priimtais Maltos įsipareigojimais ir kai kurių kitų teisės aktų. Teisės aktas panaikinamas, jei už tai pasisako dauguma referendume dalyvavusių rinkėjų, su sąlyga, jog dalyvauja daugiau kaip pusė visų rinkėjų.

Portugalija

Pagal Konstitucijos⁴¹ 115 straipsnio 2 dalį, piliečiams yra suteikta teisė inicijuoti referendumą. Tokios iniciatyvos pateikiamos ir svarstomos laikantis teisės aktuose nustatytais terminais ir sąlygomis.

³⁶ *Verfassung des Großherzogtums Luxemburg*: <http://www.verfassungen.eu/lu/luxemb68.htm>
<https://constitutionnet.org/sites/default/files/Luxembourg%20Constitution.pdf>

Constitution of the Grand Duchy of Luxembourg: <https://www.wipo.int/wipolex/en/legislation/details/7517>

³⁷ *Election Guide. Grand Duchy of Luxembourg*: <https://www.electionguide.org/countries/id/126/>

³⁸ *Constitution of Malta*: <https://legislation.mt/eli/const/eng>

³⁹ *Referenda Act*: <https://legislation.mt/eli/cap/237/eng>

⁴⁰ *Election Guide. Republic of Malta*: <https://www.electionguide.org/countries/id/134/>

⁴¹ *Constitution of the Portuguese Republic*:

<https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf>

Įstatymo dėl referendumo⁴² 16 straipsnyje nustatyta, kad tokią teisę turi ne mažiau kaip 75 tūkstančiai į rinkėjų sąrašus įtrauktų asmenų. Kad referendumas būtų rengiamas, tokiai piliečių iniciatyvai dar turi pritarti parlamentas.

Konstitucijos 115 straipsnyje taip pat nustatyta, kad referendumui gali būti teikiami tik svarbūs valstybinės reikšmės klausimai, kuriuos parlamentas ir vyriausybė turi spręsti ratifikuodami tarptautines konvencijas ar priimdami įstatymus. Referendumui negali būti teikiami konstitucijos pakeitimai, biudžeto, mokesčių ar finansų klausimai ar įstatymai, taip pat nurodytuose konstitucijos straipsniuose parlamentui priskirtų įgaliojimų pakeitimai. Be to, pagal 167 straipsnio nuostatą, negalima siūlyti tokio referendumo, dėl kurio rezultato einamaisiais finansiniais metais galėtų padidėti valstybės išlaidos ar sumažėti pajamos. Pagal Įstatymo dėl referendumo 240 straipsnį, referendumo rezultatas yra įpareigojantis, jei jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų registruotų rinkėjų.

2024 m. kovo mėn. Portugalijoje buvo 10 818 226 registruotų rinkėjų⁴³.

Slovakija

Konstitucijos⁴⁴ 93 straipsnyje nustatyta, kad referendumu tvirtinami konstituciniai įstatymai dėl šalies stojimo į sąjungą su kitomis valstybėmis ar pasitraukimo iš tokios sąjungos. Referendumu taip pat gali būti sprendžiami kiti visuomenei svarbūs klausimai, išskyrus pagrindinių teisių ir laisvių, mokesčių, rinkliavų ir valstybės biudžeto dalykus. Pagal 95 straipsnį, Slovakijos prezidentas skelbia referendumą, jei ne mažiau kaip 350 tūkst. piliečių pasirašo petiją, kuria reikalaujama referendumo, arba referendumo pareikalauja parlamentas, priimdamas atitinkamą rezoliuciją. Prezidentas per 30 dienų privalo paskelbti referendumo datą, o pats referendumas turi būti surengtas ne vėliau kaip per 90 dienų. Prieš paskirdamas referendumo datą prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl išaiškinimo, ar referendumo klausimas neprieštarauja Konstitucijai arba konstituciniam įstatymui. Referendumas negali būti rengiamas likus mažiau kaip 90 dienų iki parlamento rinkimų ar kartu su jais (97 str.).

Referendumo rezultatas yra įpareigojantis, kai jame dalyvauja daugiau kaip pusė visų rinkėjų ir siūlomam sprendimo variantui pritaria daugiau kaip pusė dalyvavusių rinkėjų (98 str.). Parlamentas gali pakeisti ar panaikinti referendumu priimtą sprendimą ne anksčiau kaip po trejų metų, priimdamas konstitucinį įstatymą (jam priimti reikalinga kvalifikuota trijų penktadalių visų parlamento narių dauguma). Referendumas tuo pačiu klausimu gali būti rengiamas ne anksčiau kaip po trejų metų.

2024 m. balandžio mėn. Slovakijoje buvo registruoti 4 368 697 rinkėjai⁴⁵.

Slovėnija

Konstitucijoje⁴⁶ piliečiams suteikiama tik teisė inicijuoti vadinamąjį įstatymų leidybos referendumą (*Legislative Referendum*), kurio metu gali būti balsuojama dėl bet kurio parlamento priimto įstatymo įsigaliojimo (90 str.). Parlamentas referendumą privalo paskelbti, jei iniciatyvą savo parašais paremia ne mažiau kaip 40 tūkst. piliečių.

Referendumas negali būti skelbiamas:

- dėl neatidėliotinų priemonių valstybės gynybai, saugumui ar stichinių nelaimių padarinių likvidavimui užtikrinčių įstatymų;

⁴² Lei n. o 15-A/98 de 3 de Abril. Lei Orgânica do Regime do Referendo:

<https://diariodarepublica.pt/dr/detalhe/lei/15-a-1998-186934>

⁴³ Election Guide. Portuguese Republic: <https://www.electionguide.org/countries/id/174/>

⁴⁴ Constitution of the Slovak Republic: <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf>

⁴⁵ Election Guide. Slovak Republic: <https://www.electionguide.org/countries/id/194/>

⁴⁶ Constitution. Official Gazette RS, Nos. 33/91-I, 42/97, 66/2000, 24/03, 69/04 and 68/06: <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf>

- dėl mokesčių, maitų ir kitų privalomųjų rinkliavų įstatymų bei dėl valstybės biudžeto vykdymo įstatymo;
- dėl tarptaurinių sutarčių ratifikavimo įstatymų;
- dėl įstatymų, pašalinančių neatitikimą Konstitucijai žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių srityje ar kitus prieštarvumus Konstitucijai.

Įstatymas referendume atmetamas, jeigu prieš įstatymą balsuoja dauguma galiojančius balsus atidavusių rinkėjų, jeigu prieš įstatymą balsavo ne mažiau kaip penktadalis visų kvalifikuotų rinkėjų.

Konstitucijos 168 straipsnyje nustatyta jos keitimo tvarka. Pasiūlymus inicijuoti Konstitucijos keitimo procedūrą (*Proposal to Initiate the Procedure*) gali teikti ne mažiau kaip 20 Valstybės Susirinkimo narių, Vyriausybė arba ne mažiau kaip 30 tūkst. balsavimo teisę turinčių piliečių. Tam, kad siūlymai būtų priimti, jiems turi pritarti Valstybės Susirinkimo kvalifikuota dviejų trečdalių visų narių balsų dauguma.

Teikiamas Konstitucijos pataisas Valstybės Susirinkimas privalo pateikti referendumui, jei to pareikalauja bent 30 parlamento narių (170 str.). Pataisos įsigalioja, jei referendume dalyvauja daugiau kaip pusė visų rinkėjų, ir daugiau kaip pusė dalyvavusiųjų joms pritaria.

Patys piliečiai negali inicijuoti referendumo dėl Konstitucijos pataisų.

Detalią referendumo organizavimo tvarką nustato „Įstatymas dėl referendumo ir piliečių iniciatyvos teisės“⁴⁷.

2024 m. lapkričio mėn. duomenimis, Slovėnijoje buvo registruoti 1 692 371 rinkėjas⁴⁸.

Suomija

Konstitucijos⁴⁹ 53 straipsnyje „Referendumas ir piliečių iniciatyva“ nustatyta, kad ne mažiau kaip 50 tūkstančių Suomijos piliečių, turinčių rinkimų teisę, turi teisę parlamentui pateikti iniciatyvą dėl teisės akto priėmimo, kaip numatyta įstatyme. Suomijoje skaičiuojama daugiau kaip 4,5 mln. rinkėjų⁵⁰.

Sprendimas organizuoti konsultacinį referendumą priimamas įstatymu, kuriame pateikiamos nuostatos dėl referendumo laiko ir rinkėjams pateikiamų pasirinkimų.

Vengrija

Pagrindinio įstatymo (Konstitucijos)⁵¹ 8 straipsnyje nustatyta, kad parlamentas privalo skelbti referendumą, jei jį inicijuoja ne mažiau kaip 200 tūkst. rinkimų teisę turinčių piliečių. Jei referendumą inicijuoja prezidentas, vyriausybė arba 100 tūkst. rinkimų teisę turinčių piliečių – parlamentas dėl referendumo apsisprendžia savo nuožiūra. Referendumas gali būti rengiamas bet kuriuo klausimu, susijusiu su parlamento (Nacionalinės Asamblėjos) funkcijomis ir įgaliojimais.

Visgi, pagal 8 straipsnio 3 dalį, referendumas negali būti rengiamas dėl: Konstitucijos keitimo; valstybės biudžeto, jo įgyvendinimo, mokesčių, žyminių rinkliavų, įmokų, maito mokesčių, taip pat kai kurių vietinėms rinkliavoms keliamų reikalavimų klausimų; įstatymų dėl Nacionalinės Asamblėjos narių, vietos valdžios atstovų ir merų arba Europos Parlamento narių rinkimų turinio; įsipareigojimų, kylančių iš tarptautinių sutarčių; klausimų, susijusių su organizacijų steigimu, priklausančių parlamento kompetencijai; parlamento paleidimu; vietos valdžios atstovavimo organų

⁴⁷ *Zakon o referendumu in o ljudski iniciativi (uradno prečiščeno besedilo)* (ZRLI-UPB2), Stran 3355: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200726&stevilka=1285>.

⁴⁸ Election Guide. Republic of Slovenia: <https://www.electionguide.org/countries/id/195/>

⁴⁹ The Constitution of Finland: [https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/240375/mainPdf/main.pdf?timestamp=1999-06-11T00%3A00%3A00.000Z](https://www.finlex.fi/api/media/statute-foreign-language-translation/240375/mainPdf/main.pdf?timestamp=1999-06-11T00%3A00%3A00.000Z;); Suomen perustuslaki: <https://www.finlex.fi/en/legislation/1999/731>

⁵⁰ Election Guide. Republic of Finland: <https://www.electionguide.org/countries/id/74/>

⁵¹ The Fundamental Law of Hungary (as in force on 1st January 2025): <https://njt.hu/jogszabaly/en/2011-4301-02-00>

paleidimu; karo padėties, valstybės krizės (angl. *national crisis*) ar nepaprastosios padėties skelbimo; klausimų, susijusių su dalyvavimu karinėse operacijose; visuotinės amnestijos (angl. *general amnesty*) skelbimo. Referendumas yra galiojantis, jei balsavo daugiau kaip pusė visų rinkėjų, ir yra galutinis, jei daugiau kaip pusė teisėtai balsavusių rinkėjų į pateiktą klausimą atsakė vienodai.

Įstatyme dėl nacionalinio referendumo ir piliečių iniciatyvų⁵² piliečių parašams surinkti nustatytas 4 mėnesių terminas.

2022 m. balandžio mėn. Vengrijoje buvo registruoti 8 215 304 rinkėjai⁵³.

Parengė

Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus

Patarėja Dalia Juknevičiūtė

tel. (0 5) 209 6185, el. p. dalia.jukneviciute@lrs.lt

Seimo kanceliarijos Informacijos ir komunikacijos departamento Tyrimų skyriaus parengti analitiniai ir informaciniai darbai skirti Seimo narių parlamentinei ir Seimo kanceliarijos veiklai. Šiuose darbuose pateikta informacija nėra oficiali Lietuvos Respublikos Seimo pozicija. Šį darbą atgaminti, išleisti, platinti, versti, perdirbti, viešai skelbti, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis, galima tik gavus Seimo kanceliarijos leidimą.

Visais atvejais naudojant šį darbą privaloma nurodyti šaltinį.

© Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarija, 2025

⁵² 1998. évi III. Törvény az országos népszavazásról és népi kezdeményezésről:
<https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800003.TV>

⁵³ Election Guide. Hungary: <https://www.electionguide.org/countries/id/99/>